

МОТИВИ САМООСВІТИ СУЧАСНОГО ПЕДАГОГА-ДОШКІЛЬНИКА

Ганжа Наталія Валеріївна,
Комунальний заклад освіти «Дошкільний навчальний заклад (ясла-садок)
№ 336 комбінованого типу» Дніпропетровської міської ради,
г. Дніпропетровськ, Україна

Сьогодні суспільство зазнає самих глибоких та стрімких змін за всю свою історію. Сам час пред'являє до педагогів такі вимоги як професіоналізм, мобільність, здатність до творчого використання нової інформації на практиці. Від рівня професійності педагога, його здатності до постійного особистого і професійного росту залежить і якість освіти майбутнього покоління, його підготовленості до життя. Одним із показників професійної компетентності педагога-дошкільника є самоосвіта, яка проявляється в незадоволеності, усвідомленні недосконалості сучасного положення освітнього процесу і прагненні росту, самовдосконалення.

Професійна самоосвіта, як і люба інша діяльність, має в своїй основі досить складну систему мотивів і джерел активності. Зазвичай рушійною силою та джерелом самоосвіти педагога називають потребу в самовдосконаленні. Слід зазначити, однак, що ця потреба не формується сама по собі із необхідності вирішити протиріччя між вимогами, які висуває суспільство до педагога і існуючим рівнем його професійно-особистісного розвитку.

В основі самоосвіти лежить протиріччя між метою і мотивом. Забезпечити мотив, а потім зсув мотиву на мету – отже визвати необхідність в самоосвіті. Викликана таким чином необхідність педагога в самоосвіті в подальшому підтримується особистим джерелом активності (переконаннями, почуттями обов'язку, відповідальності, професійної честі, здорового самолюбства і т.д.). Іншими словами кажучи, коли педагогічна діяльність набуває в очах педагога мотивовану, особистісну, глибоко свідому цінність, тоді й проявляється потреба в самовдосконаленні, тоді й починається процес самоосвіти [Клименко Н.Л.].

Вивчення проблеми самоосвіти педагогів-дошкільників в науковій літературі [Біла К.Ю., Воронова Т.А., Коломинський Я.Л., Косенко Н.В. Погрібняк Н.В. та інші] і на практиці показало, що вихователі мають досить низьку самоосвітню мотивацію, а як наслідок зазнають труднощів в засвоєнні педагогічного досвіду, оцінці ефективності своєї роботи. Серед педагогів має місце нерозуміння того, що саме самоосвіта – це шлях до творчості, становленню особистого стилю професійної діяльності, самовираженню.

Поглиблено працюючи над питанням самоосвіти педагога-дошкільника я вирішила з'ясувати які мотиви спонукають до самоосвіти сучасного педагога.

Було з'ясовано, що у педагогів-дошкільників при низькій чи взагалі відсутності мотивації до самоосвіти, розвитку професійних якостей, професійної спрямованості і рефлексії особистісної діяльності об'єм знань, вмінь, навичок, отриманий наприклад в системі підвищення кваліфікації, не буде для нього корисним. Самоосвіта педагога є видом педагогічної діяльності, в якій педагог повинен свідомо, самостійно і головне мотивовано поновлювати і удосконалювати свої знання з метою досягнення бажаної професійної майстерності, професійно важливих якостей.

В науці велика увага приділяється самому процесу самоосвіти і тільки частково її мотивації. В дослідженнях [Азарова Ю.П., Гиро А.І., Гоноболіна Н.Ф., Гришина Д.М., Кузьміної Н.В., Науменко І.Л. та ін.] визначені функції самоосвіти педагога, вимоги до його професійної культури і професійного самовдосконалення. Охарактеризовані його мотиви: інтереси до діяльності [Мухін Б.Д.], позитивний приклад-ідеал [Луніна Н.І., Крилова Т.Ф.], самооцінка [Шелкова Е.М.].

Самоосвіта – як одна із форм пізнавальної діяльності людини виникає під впливом зовнішніх та внутрішніх факторів. Зовнішній стимул визнає адекватну внутрішню

спонуку – мотив. «В мотиві виражений вплив об'єктивного світу на людину, який не тільки відображується в його свідомості, а і породжує визначене відношення. Лише те, що для самої особистості представляє необхідність, цінність, значущість, закріплюється і утверджується в мотиві» [23].

Мотиви – це те, що є *внутрішньою причиною (фактором)* тієї чи іншої діяльності, поведінки чи вчинку, що безпосередньо викликає їх і «виправдовує». *Мотив* – це спонукальна причина діяльності, привід до дії, рушійна сила самоосвіти. Мотив формується на основі актуальних потреб і особливостей ситуації, спонукає діяльність і разом з тим надає їй особистісний зміст. *Мотивація* є пояснювальний конструкт, використовується для аналізу причин поведінки людини, її направленості і механізмів здійснення [Леонтьєв О.М].

Прагнення до самоосвіти у педагогів складається на основі сукупності різних мотивів, серед яких домінуючу роль грає пізнавальний інтерес до окремої теми. Пізнавальний інтерес є ефективним мотивом самоосвіти в силу своїх позитивних побуджувальних засобів. Він викликає особливий емоційний стан, прагнення до активного пошуку.

Пізнавальний інтерес займає особливе місце в самоосвітній діяльності. Цій проблемі присвячено чимало робіт. Питання пізнавального інтересу розглядали в своїх дослідженнях Ю.К.Кабанський, Н.І.Гамбург, К.А.Лигалова, І.Д.Синельникова, Д.І.Трайтак, Г.І.Щукіна та інші.

Самоосвітня діяльність може мати різну мотивацію як соціальну, так і особистісно орієнтовану. Одним із характерних ознак самоосвіти є прояв значних вольових зусиль з боку педагога-дошкільника для досягнення бажаного результату.

В якості стимулів для прояву мотивів навчання, як правило, виступають зовнішні дії чи причини. Спираючись на досягнення науки [Т.А.Ільїна] можна виокремити і групи мотивів для спонукання самоосвітньої діяльності педагога :

- 1) мотиви безпосередньо спонукаючі (реалізація своєї потреби в навчанні і в вихованні дітей, підвищення своєї професійної майстерності, оволодіння сучасними педагогічними ідеями та технологіями);
- 2) мотиви перспективно спонукаючі (досягти поваги своїх колег, досягти поваги з боку вихованців та їх батьків, реалізувати свій творчий потенціал, бажання кар'єрного зростання);
- 3) негативні мотиви (страх та запобігання неприємностей від керівництва, не відставати від своїх колег в рівні професіоналізму);
- 4) мотиви інтелектуального спонукання (отримання інтелектуального задоволення, вивчення складної методики (теми), забезпечення якісної навчально-виховної діяльності);
- 5) мотиви соціальні (усвідомлення особистої відповідальності та обов'язку, отримати гідну винагороду за свою працю).

Іноді достатньо одного сильного мотиву, який виявляє рішучий вплив і спонукає активність педагога. Мотиви визначаються, перш за все, необхідністю постійно самовдосконалюватися, розширювати та поглиблювати знання. Наприклад, Г.І. Щукіна [25] виділяє групи мотивів, які активізують пізнавальну діяльність: соціальні мотиви, пізнавальні мотиви; моральні мотиви (відповідальність, честь, обов'язок та ін.); мотиви спілкування; мотиви самовиховання (навчання розвивають мислення, волю); мотиви престижного характеру.

Беручи за основу соціальні і пізнавальні мотиви [І.П.Подласний] виділимо мотиви щодо самоосвіти за видами:

- Широкі соціальні мотиви (обов'язок, відповідальність, розуміння соціальної значущості); перш за все це прагнення педагога через самоосвіту ствердитися в педагогічному колективі, затвердити свій статус;
- Вузькі соціальні мотиви (прагнення зайняти відповідну посаду, отримати визнання колег, отримати гідну винагороду за свою працю);

- Мотиви соціального співробітництва (орієнтування на різні способи взаємодії з оточуючими, ствердження своєї ролі і позиції в колективі);
- Широкі пізнавальні мотиви (проявляються як орієнтація на ерудицію, реалізуються як задоволення від самого процесу самоосвіти і її результатів);
- Навчально-пізнавальні мотиви (орієнтація на способи здобуття знань);
- Мотиви самоосвіти (орієнтація на здобуття додаткових знань).

Таким чином, спираючись на більшість вище названих науковців можна відмітити, що формування мотивів – це складення певних умов для прояву внутрішніх спонукань людини (мотивів, цілей, емоцій), усвідомлення їх, і подальшого саморозвитку своєї мотиваційної сфери.

До умов для прояву внутрішніх спонукань можна віднести зовнішні фактори, які стимулюють процес самоосвіти, такі як педагогічний колектив, стиль керівництва дошкільним навчальним закладом і фактор вільного часу.

Педагог-дошкільник, особливо починаючий, потрапляючи в педагогічний колектив, де панує атмосфера взаємної доброзичливості і вимогливості, принциповості, конструктивної критики, де з особливою увагою відносяться до творчого пошуку колег і щиро радіють їх знахідкам, де відчувається зацікавленість в професійному рості починаючого педагога, прагне відповідати вимогам професійного ідеалу. Напроти, відсутність колективного початку серед педагогів, зневаження до творчого пошуку і скептичне відношення до можливостей самоосвіти неминуче вб'є потребу в самовдосконаленні.

Якщо керівництво дошкільного закладу не складає педагогам умови, при яких кожен із них мав би можливість переживання успіху, викликаючого віру в власні сили і здібності, якщо за його вимогами не відчувається стурбованості успіхами педагогів, прагнення допомоги, то в такому закладі у педагогів зовсім не виникне потреби у самоосвіті.

І нарешті, фактор вільного часу. Він потрібен педагогу для:

- Систематичного перегляду окремих телепередач;
- Читання конкретних педагогічних періодичних видань;
- Читання методичної, педагогічної літератури;
- Обзорів в Інтернеті цікавої інформації по окремих питаннях, педагогіці, психології, педагогічних технологіях;
- Відвідування семінарів, тренінгів, конференцій, занять колег;
- Систематичного проходження курсів підвищення кваліфікації;
- Проведення відкритих заходів для аналізу з боку колег;
- Вивчення інформаційно-комп'ютерних технологій;
- Відвідування педагогічних виставок і тематичних екскурсій;
- Спілкування з колегами в закладі, районі, місті та в Інтернеті;
- Ведення здорового способу життя, заняття спортом, фізичними вправами.

В процесі з'ясування мотивів самоосвіти педагогів-дошкільників мною було проведено вивчення ціннісно-мотиваційних аспектів самоосвіти. Методом самооцінки (в балах від 0 до 5) педагоги дошкільних навчальних закладів №№ 189, 244, 336, 377 міста Дніпропетровська (всього 120 чоловік) оцінили власні мотиви самоосвіти. Зміст методу відображений в таблиці № 1.

Таблиця № 1

Мотиваційний аспект самоосвіти педагога-дошкільника

№	Зміст мотивів	Бали					
1	Реалізація своєї потреби в навчанні і в вихованні дітей	0	1	2	3	4	5
2	Підвищення своєї професійної майстерності	0	1	2	3	4	5
3	Оволодіння сучасними	0	1	2	3	4	5

	педагогічними ідеями та технологіями						
4	Досягти поваги своїх колег	0	1	2	3	4	5
5	Досягти поваги з боку вихованців та їх батьків	0	1	2	3	4	5
6	Реалізувати свій творчий потенціал	0	1	2	3	4	5
7	Бажання кар'єрного зростання	0	1	2	3	4	5
8	Запобігання неприємностей від керівництва	0	1	2	3	4	5
9	Не відставати від своїх колег в рівні професіоналізму	0	1	2	3	4	5
10	Отримання інтелектуального задоволення	0	1	2	3	4	5
11	Власні переконання, здорове самолюбство	0	1	2	3	4	5
12	Забезпечення якісної навчально-виховної діяльності	0	1	2	3	4	5
13	Отримати гідну винагороду за свою працю	0	1	2	3	4	5
14	Усвідомлення особистої відповідальності та обов'язку	0	1	2	3	4	5
15	Не маю мотивів займатися самоосвітою	0	1	2	3	4	5

З'ясувалося, що для більшості опитаних педагогів-дошкільників мотивацією для самоосвітньої діяльності є:

- 1) досягнення поваги з боку вихованців та їх батьків;
- 2) досягнення поваги своїх колег та не відставання від них в рівні професіоналізму;
- 3) власні переконання, здорове самолюбство;
- 4) реалізація своїх творчих потенціалів;
- 5) оволодіння сучасними педагогічними ідеями та технологіями, підвищення професійної майстерності.

Були і такі педагоги, у яких мотивацією є запобігання неприємностей від керівництва. На жаль виявилось, що серед опитаних є педагог у якого зовсім не має мотивації до самоосвіти. Результати відображені в таблиці № 2.

Таблиця № 2

Результати самооцінки педагогів

№	Зміст мотивів	0	1	2	3	4	5	Загальна кількість балів	Серед бал	%
1	Реалізація своєї потреби в навчанні і в вихованні дітей	-	7	8	45	32	27	421	3,5	70
2	Підвищення своєї професійної майстерності	-	3	7	41	39	30	446	3,7	74
3	Оволодіння сучасними педагогічними ідеями та технологіями	-	1	13	49	18	39	441	3,6	73,5
4	Досягти поваги своїх колег	-	1	8	26	42	43	478	3,9	79,5
5	Досягти поваги з боку	-	1	1	26	41	51	500	4,1	83

	вихованців та їх батьків									
6	Реалізувати свій творчий потенціал	1	3	3	46	32	35	450	3,75	75
7	Бажання кар'єрного зростання	36	27	19	18	11	9	208	1,7	34
8	Запобігання неприємностей від керівництва	75	29	8	4	2	2	75	0,6	12,5
9	Не відставати від своїх колег в рівні професіоналізму	-	1	8	25	44	42	478	3,9	79,5
10	Отримання інтелектуального задоволення	5	7	16	27	35	30	410	3,4	68
11	Власні переконання, здорове самолюбство	-	4	9	21	52	34	463	4,5	77
12	Забезпечення якісної навчально-виховної діяльності	-	-	10	38	41	31	453	3,7	75,7
13	Отримати гідну винагороду за свою працю	21	2	8	30	32	27	371	3	61
14	Усвідомлення особистої відповідальності та обов'язку	-	2	8	44	35	31	445	3,7	74
15	Не маю мотивів займатися самоосвітою	11 9	-	-	-	-	1	5	0,04	0,8

В ході роботи виявилось, що самоосвітня діяльність педагогів-дошкільників здійснюється за різними мотивами і має різну результативність їх особистісно-професійного зростання. Сутність мотивів самоосвіти міститься в вирішенні основного протиріччя: між інноваційною практикою і індивідуальними можливостями педагога. Вимоги, які висуваються до педагога або стимулюють роботу над собою, або змушують педагога йти на усілякі хитрощі, знімаючи ці протиріччя, хоча б в його свідомості.

Особливостями мотивів самоосвіти педагога виступають: їх єдина направленість, інтенсивність, дієвість, стійкість, синтезованість прояву і розвиток у зв'язку з творчим характером роботи педагога. З'єднуючим елементом в мотивації самоосвіти педагога і практичною діяльністю є оціночна і самооціночна діяльність. Вона одночасно служить одним із напрямків які забезпечують мотиви самоосвіти.

Видатний знавець мистецтва обходження з людьми Д.Карнегі стверджує: на світі є тільки один спосіб спонукати людей щось зробити, і міститься він в тім, щоб змусити захотіти це зробити. А видатний американський філософ і педагог Д.Дьюї стверджує, що глибинне прагнення, притаманне людській природі, це «бажання бути значущим».

На закінчення відмічу, що чим більше мотивів спонукають педагога до самоосвітньої діяльності, тим кращий показник. А показники ефективності самоосвіти – це, перш за все, якість організованого педагогом навчально-виховного процесу і його професійно-кваліфікаційний ріст.

Література

1. Андреев Т.А. Формирование профессиональной компетентности через самообразование // ivalexvist.com.ru
2. Біла К.Ю. Самоосвіта педагогів дошкільного закладу// Вихователь-методист ДНЗ. – 2010. - №2

3. *Безниско Е.Д.* Личностно-профессиональная миссия педагога в образовательном пространстве// Гуманитарные и социально-экономические науки. – 2006. - №7
4. *Безниско Е.Д.* Самообразование как условие личностно-профессионального роста учителя Текст.: автореф. дис. ... канд. пед. наук / Е. Д. Безниско. - Ростовна-Дону, 2007.
5. *Белкин А.С.* Компетентность. Профессионализм. Мастерство. Челябинск: Юж.-Урал. изд-во, 2004.
6. Великий тлумачний словник сучасної української мови/ Уклад. і головн. ред. В.Т.Бусел. – К.: Ірпінь: ВТФ Перун, 2002.
7. *Вершловский Г.* Общее образование взрослых: стимулы и мотивы. – М. – Просвещение, 1987.
8. *Виллюнас В.К.* Психологические механизмы мотивации человека. М.: Изд-во МГУ, 1990.
9. *Гиро А.И.* Мотивация и стимулирование самообразования учителей в системе повышения квалификации. – Минск, 1994.
10. *Гончаренко С.У.* Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997.
11. Электронний педагогічний словник
12. *Ильина Т.А.* Педагогика. Курс лекций, М.: Просвещение, 1984.
13. *Ильин Е.П.* Мотивация и мотивы. –СПб.: Изд-во Питер, 2000.
14. *Карнеги Д.* Как завоевать друзей и оказывать влияние на людей. Перевод с английского. Общая редакция и предисловие В.П. Зинченко и Ю.М.Жукова. – М.: Прогресс, 1989.
15. *Клименко Н.Л.* Профессиональное образование педагога// vfurao.ru
16. *Коломинский Я.Л.* Основы профессионального самосовершенствования педагога дошкольного учреждения Текст. / Е. Л. Гутковская, Я. Л. Коломинский, Е. А. Панько. - М.: Университетское, 2002.
17. *Кузьмина Н.В.* Проблемы повышения профессионализма и продуктивности педагогической деятельности. – М.: Просвещение, 1998.
18. *Литвиненко Т.В.* Развитие профессионально важных качеств педагога в процессе самообразования. – Омск, 2010.
19. *Леонтьев А.Н.* Потребности, мотивы и эмоции. – М.: Просвещение, 1971.
20. *Краевский В.В.* Методология педагогического исследования. – Самара: Изд-во СамГПИ, 1994.
21. *Мармаза О.І.* Мотивація та стимулювання персоналу як підґрунтя якості управління// Управління школою. – 2003.- №16-18.
22. *Подласный И.П.* Педагогика: 100 вопросов – 100 ответов: Учеб. Пособие для студ. высш. учеб. заведений. – М.: Изд-во ВЛАДОС-ПРЕСС.2001.
23. Политехнический принцип в обучении основа наук. Пособие для учителей/ Эпштейн Д.А., Дайри Н.Г., Разумовский В.Г., и др./ под ред. Эпштейна Д.А. – М.:Просвещение, 1999.
24. Педагогический энциклопедический словарь / Гл. ред. Б.М.Бим-Бад. – М.: Большая Российская энциклопедия, 2003.
25. *Щукина Г.И.* Проблема познавательного интереса в педагогике. – М., 1971.
26. *Шебко В.* Самообразование как условие профессионального роста // Дошкольное воспитание. – 2010. - №9
27. *Яковлева Г.* Управление самообразованием педагогов инновационных ДОУ // Дошкольное воспитание. 2010. - №7
28. Материалы сайтов Интернета.